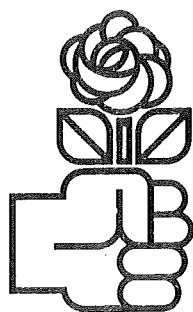

KONSEPT

VERKIEZINGS

PROGRAM

Overdruk uit P.K.
nummer 3
mei 1976

Partij van de Arbeid

Woord vooraf

Het partijbestuur stond in meer dan één opzicht bij het opstellen van dit ontwerp-verkiezingsprogramma voor een uiterst moeilijke taak. In zeer korte tijd moest het inventariserend programstuk, dat in het najaar van 1975 was ontworpen door een speciale programcommissie, fors worden ingekort. De beraadslagingen in het partijbestuur moesten medio april worden afgesloten om de afdelingen de kans te bieden wijzigingsvoorstellen in te dienen. Maar op dat tijdstip kon het partijbestuur nog geen rekening houden met de regeringsnota van medio mei over het temperen van de groei van de collectieve uitgaven.

Het partijbestuur heeft zich bij de opzet van het concept-program door de volgende overwegingen laten leiden:

a. Ondanks de inkorting mocht het program **geen vaag stuk** worden. Konkrete formuleringen zijn voorwaarde om het program op de

financiële uitvoerbaarheid te kunnen toetsen. De PvdA wil geen partij zijn die vage, mooie beloften doet die niet kunnen worden waargemaakt. Bovendien wil de PvdA greep houden op het verloop van de besprekingen over regeringssamenwerking en op het daarna te voeren regeringsbeleid.

b. Over beleidszaken die reeds bij het parlement zijn ingediend of in het komende jaar nog worden ingediend, zijn in het program geen nieuwe formuleringen opgenomen. Het is nog te vroeg om te overzien in welke mate wij in een volgende regeerperiode m.b.t. deze zaken verdere stappen voorwaarts zouden willen zetten. Daarom zijn deze beleidszaken aan het einde van diverse hoofdstukken als **P.M.-posten** opgevoerd. Het partijbestuur zal bij de preadvisering op de binnengekomen wijzigingsvoorstellen, of voorafgaand aan het verkiezingscongres in januari 1977, zonedig met nadere voorstellen komen.

c. Over de **interdepartementale taakverdeling** heeft het partijbestuur nog geen voorstellen willen doen, omdat nog een regeringsstudie gaande is. Nader bezien zal worden op welke wijze aan het verkiezingscongres voorstellen kunnen worden gedaan.

d. Omdat de partijraad eerst eind mei/begin juni een uitspraak zal doen over de genoemde **regeringsnota m.b.t. de ontwikkeling van de collectieve uitgaven** in de komende jaren en omdat de kabinetsvoornemens met het daaraan ten grondslag liggende materiaal bij het vaststellen van het concept-program nog niet bekend waren, kon het partijbestuur niet anders dan besluiten bij de opzet van het program daarmee nog geen rekening te houden.

Het partijbestuur hecht eraan dit uitgangspunt aan het slot in de Financiële verantwoording toe te lichten.

Voorwaarts, en niet vergeten.....

**Voorwaarts en niet vergeten
Wat maakt ons zo sterk in de strijd
Bij hong'ren en bij eten:
Voorwaarts! Niet vergeten
De solidariteit!**

Bertolt Brecht)

Inleiding

A. Vier jaar is niet genoeg

1. Wij willen voorwaarts. Voorwaarts op de weg van Eerlijk Delen. Want we hebben moeten constateren dat 4 jaar lang niet voldoende zijn om echt een eind te maken aan de ongelijkheid tussen mensen. Herverdelen van inkomens, kennis, macht en arbeid; democratisering op alle terreinen, betekent een jarenlange strijd tegen gevestigde belangen.

2. Het kabinet-Den Uyl heeft daarmee duidelijk een begin gemaakt. De minimumloners gingen er in drie jaar tijd bijna 20% in hun besteedbaar inkomen op vooruit en de bijstandtrekkers nog beduidend meer. De arbeiders krijgen meer zeggenschap in hun bedrijven en gaan nu meedelen in de vermogensaanwas. Vele duizenden onderwijzers extra vonden hun weg naar de oude wijken waar de stadsvernieuwing duidelijk op gang komt. En voor de bestrijding van de meest schrijnende armoede — die in de Derde Wereld — heeft het kabinet méér uitgetrokken dan welk westers land dan ook.

3. Toch staan we nog maar aan het begin. De werkloosheid is tot onaanvaardbare hoogte gestegen. De bewapeningswedloop duurt onverminderd voort. Zeker een kwart van de mensen komt niet eens aan vakantie toe. De gewone werknemer zit om en nabij de nullijn, maar slimme rijkards stoppen hun geld belastingvrij op een Zwitserse bankrekening.

4. Daarom willen we na de vol-

gende verkiezingen, als we daarvoor de politieke ruimte krijgen, opnieuw regeren. Om nieuwe ideeën ingang te doen vinden en om de goede punten uit ons beleid te kunnen uitbouwen. Maar ook omdat een rechts kabinet een ramp zal betekenen voor de zwaksten in ons midden. Aan hun lot zullen wij onze toekomst verbinden. Dat is de dure plicht van iedere socialist.

5. We zullen niet gaan regeren om het regeren zelf. We moeten wél resultaten kunnen boeken. Want we willen onze beloften niet versterken. Daarom zoeken we naar versterking. Door samenwerking met andere progressieve partijen en met gelijkgezinden. Met radicalen en democraten, maar ook met de progressieve krachten uit de christen-democratie. Want alleen met een progressieve meerderheid kunnen missers uit het verleden voorkomen worden. Kunnen werkelijke veranderingen tot stand worden gebracht.

B. Regeren is kiezen

6. Wie veranderingen wil in de samenleving, zodat mensen op een prettiger manier, op basis van gelijkwaardigheid met elkaar om kunnen gaan, moet zijn kansen nuchter afwegen. Want regeren is kiezen. Tussen tegenstrijdige belangen, maar ook tussen de eigen verlangens. We willen veel, maar we kunnen niet alles tegelijk. Wie het ene wil bereiken, moet soms bereid zijn elders een offer te brengen. Ook dat is een kwestie van eerlijk delen. Voorkomen moet worden dat we financieel verder springen dan onze polsstok lang is.

7. Daarom ziet ons programma er wellicht wat sober uit, aangepast aan de tijd zou je kunnen zeggen. Maar we hebben wel geprobeerd aan te geven voor welke dilemma's we in de komende jaren komen te staan, waarvoor we kiezen en wat de gevolgen van die keuzen zijn: We draaien er niet om heen dat een eerlijke verdeling van inkomen, kennis, arbeid en macht ons hoofdthema blijft. Wie alles bij het oude wil laten, zal zich bij ons niet thuis voelen. Wie mee wil strijden omdat het werkelijke gevecht nog maar pas begonnen is, kan op ons rekenen.

C. Een goede inkomensverdeling.

8. Dat we een betere inkomensverdeling willen is gemakkelijk gezegd. Maar hoe stellen we ons dat precies voor? Op wereldschaal is de inkomensverdeling nog allerbelabberdst. In de landen van de Derde Wereld zijn talloze mensen afgrijselijk arm. Daar ligt dus onze eerste prioriteit. Op ontwikkelingshulp mag nimmer beknibbeld worden.

9. Ook in ons land zijn er ontoelaatbaar grote verschillen. Mensen met een minimumloon moeten elke gulden drie keer omdraaien om de eindjes aan elkaar te knopen. Anderen daarentegen leven als god in Frankrijk. Ook die inkomensverschillen willen we aanpakken: door het vastleggen van een maximum-inkomen en van een minimum-inkomen óók voor zelfstandigen. Door de inkomens van de vrije beroepen aan te pakken (eventueel door ze in overheidsdienst te ne-

men) en door sociale uitkeringen voor de volle 100% aan het minimumloon gekoppeld te houden.

10. Dat laatste, die solidariteit tussen hen die werken en zij die van een uitkering rond moeten komen, is des te belangrijker nu de groei van ons totale inkomen de komende jaren lager zal liggen dan we de afgelopen 20 jaar gewend waren. Maar een samenleving waarin de mensen mét werk alles krijgen en de anderen aan hun lot worden overgelaten, is niet de onze.

D. Volledige werkgelegenheid ging verloren

11. Door die verminderde economische groei is ons streven naar volledige werkgelegenheid goed de mist ingegaan. Voor jongeren is er te weinig werk. Ouderen raken hun baan kwijt. En voor de gehuwde vrouwen die nog niet eens aan bod zijn geweest, is er nu helemaal geen werk voorhanden.

12. Dat komt gedeeltelijk door de economische teruggang op wereldschaal. Voor een ander deel is dit het gevolg van ingrijpende veranderingen in de produktiemethoden, in de structuur van de economie zoals dat heet. Waar vroeger mensen werkten, staan nu machines. Machines werken veel sneller dan mensen en zijn, al kosten ze nog zo veel, uiteindelijk toch vaak goedkoper.

13. In sommige opzichten kunnen we blij zijn met die ontwikkeling. Machines hebben immers ook vervelend, geestdodend werk vervangen. Maar met het totaalresultaat van die economische veranderingen: een werkloosheidscijfer ver boven de 200.000, zitten we lelijk in onze maag.

14. Hoe lossen we dat op? In ons programma geven we twee hoofdwegen aan: de beschikbare arbeidsplaatsen eerlijker verdelen en het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen door de investeringen aan te zwengelen. Dat eerlijker delen van de arbeid kan bijvoorbeeld door een kortere arbeidsdag, door meer vrije dagen of door de ouderen vrijwillig vervroegd met pensioen te laten gaan. Dat kost uiteraard geld, maar dat hebben we er graag voor over als daarmee de onaantoonbaar hoge jeugdwerkloosheid kan worden teruggedrongen.

15. Nu de tweede weg: het bevorderen van de investeringen. Dat kan op twee manieren, via het particuliere bedrijfsleven en door de overheid zelf. We willen de particuliere bedrijven best steunen, maar dan alleen als we de garantie krijgen dat die meerdere winst ook wordt omgezet in meer werk

en niet uitsluitend wordt geïnvesteerd in nog meer verrijnde machines, die nog meer arbeidskrachten uitstoten. Dat bedoelen we als we praten over een „greep op de investeringen”. Die greep is nodig om de werklozen weer aan werk te helpen.

16. Omdat we niet geloven in het fabeltje van rechts dat die werkloosheid vanzelf verdwijnt als we het bedrijfsleven maar de ruimte geven, vinden we dat ook de overheid actief moet zijn bij het scheppen van nieuwe arbeidsplaatsen. Daarbij hoeft niet steeds het economisch rendement voorop te staan, maar moet vooral ook gekeken worden naar het maatschappelijk nut van die overheidsinvesteringen. Het gaat ons om zinvolle arbeid, bijvoorbeeld in de dienstensector, maar ook investeringen in het openbaar vervoer en een grootscheepse aanpak van de stadsvernieuwing passen in dat beeld.

17. Het zal duidelijk zijn dat het kappen met de botte bijl in de overheidsuitgaven, zoals de VVD wil door overal een paar honderd miljoen weg te snijden, funest is voor een actieve werkloosheidsbestrijding. Maar bovendien wordt door zo'n „goedkope” politiek ons beleid van inkomensherverdeling volledig teruggedraaid. Zij die van een sociale uitkering rond moeten komen, worden dan het kind van de rekening. En ook aan zaken als herinvoering van het schoolgeld en de bibliotheekgelden, eigen risico in het ziekenfonds en aantasting van de individuele huursubsidies zal dan niet ontkomen worden. Het zal duidelijk zijn dat wij die weg niet wensen te bewandelen.

18. We zeiden reeds dat een greep op de investeringen noodzakelijk is om de werkloosheid effectief te kunnen bestrijden, maar daar is nog een reden voor aan te geven. Immers, in de afgelopen jaren van onstuimige economische groei zijn we pas de laatste tijd gaan beseffen dat we niet ongestraft door kunnen gaan met het uitputten van schaarse grondstoffen, het verstoren van evenwicht in de natuur en het uitbuiten van de Derde Wereld. Als aan dat proces geen halt wordt toegevoerd, tekenen we het doodvonnis voor onze kinderen.

19. Intussen blijven we zitten met de vraag hoe we dat andere groeibeeld vorm en inhoud moeten geven. Minder economische groei heeft gevolgen voor iedereen. Dat hakt erin, want we waren eraan gewend dat het steeds beter ging. Dat we als persoon steeds meer konden besteden en dat er toch nog geld overbleef om ook de gemeenschappelijke voorzienin-

gen uit te breiden.

20. Dat tijdperk is voorbij. Er moet gekozen worden. Welnu: onze keus is er niet één van halen, hebben en houden. Zeker niet ten koste van de laagstbetaalden, de sociale uitkeringen of de collectieve voorzieningen zoals beter onderwijs, beter en betaalbaar wonen. En helemaal niet als de miljarden aan zwart geld ons om de oren vliegen, om over de steekpenningen nog maar te zwijgen.

E. We zitten op elkaars lip

21. We willen op alle gebieden eerlijk delen. Ons land is zo'n 35.000 vierkante kilometer klein en op dat stukje grond wonen meer mensen dan waar ter wereld ook. Toch hebben sommigen in ons land een riant woning met een flinke tuin, terwijl anderen het met een 4-kamerflatje moeten doen. Sommigen hebben zelfs een tweede woning om de weekends door te brengen, anderen moeten vechten om een plekje op het strand.

22. Van een eerlijke verdeling van die ruimte is dan ook geen sprake. Wie meer geld heeft, kan beschikken over meer ruimte. Dat is niet verwonderlijk: wat schaars is, is duur en ruimte is schaars, maar wij wensen ons daar niet bij neer te leggen.

23. Om die ruimte wél eerlijk te kunnen delen, vinden we het zo belangrijk dat de grond in gemeenschapshanden komt, zodat we met z'n allen kunnen bepalen wat er mee gebeurt. Zodat de natuur eerlijk kan worden verdeeld en voor het behoud daarvan kan worden gewaakt. Zodat in stads- en dorpscentra niet uitsluitend kantoren en banken worden gebouwd, maar ook betaalbare woningen.

F. Iedereen naar de universiteit?

24. Gelijke kansen voor iedereen is een slagzin die gemeengoed is geworden in het onderwijs. De vraag is echter: gelijke kansen waarop? Moet iedereen naar de universiteit? Dat is natuurlijk onzin. Daarom moeten we onder „gelijke kansen” iets anders verstaan: iedereen moet haar of zijn talenten kunnen ontwikkelen.

25. Dat betekent doelbewust voorrang geven aan kinderen uit achtergestelde milieu's. Daarbij spelen het verwerven van kennis, inzicht en vaardigheden een hele belangrijke rol. Maar het is niet het enige wat telt. Jonge mensen hebben meer mogelijkheden en talenten, die ook in het onderwijs

aan bod moeten kunnen komen. Onderwijs zal daardoor steeds minder een automatische ladder worden tot een hoger inkomen en steeds meer een mogelijkheid tot menselijke ontplooiing en bewuste deelname aan de samenleving. Dat laatste geldt evenzeer voor het vormingswerk.

26. Onderwijs dat mensen tot zelfstandigheid brengt, gaat in tegen een samenleving waarin alles wordt opgedeeld in rangen en standen. Ook het sociaal-cultureel werk behoort in dat opzicht haaks op de maatschappij te staan. Dat moet geen belemmering, integendeel, eerder een aansporing zijn om zoveel mogelijk mensen bij dat werk te betrekken. Vandaar dat permanente educatie en de „open school” een voorname plaats innemen in ons programma.

G. Velen meer, enkelen minder macht

27. Zo'n samenleving van meer mondige mensen is niet denkbaar zonder dat de macht anders is verdeeld. Mensen die thans machtig zijn, blijken echter meestal niet bereid hun macht af te staan. Voor een andere machtsverdeling zal daarom gevochten moeten worden, op velerlei terrein. Want machtsongelijkheid bestaat overal. In het bedrijfsleven, waar enkelingen beslissen over het lot van duizenden, maar ook — om een paar voorbeelden dicht bij huis te noemen — in woningbouwcorporaties, in ziekenhuizen en in scholen. Want wat hebben huurders, patiënten en scholieren (of hun ouders) nu werkelijk te zeggen?

28. Naast strijd die geleverd moet worden als het gaat om eerlijk delen van de macht, wordt moed gevraagd van mensen die hun macht wel met anderen willen delen, maar ook begrip voor mensen die zelf verantwoordelijkheid moeten gaan dragen. Er is moed nodig om een deel van je inkomsten af te staan als je goed verdient of om de fiets te nemen in plaats van de auto als dat in het belang van anderen is. Maar er is ook begrip nodig voor hen die mee moeten gaan beslissen, daar niet aan gewend zijn, soms zelfs bang zijn daarvoor.

29. Veranderingen voltrekken zich vaak langzamer dan we zouden willen. Dat hoort bij de democratie. De veranderingen zijn echter ook onmiskenbaar. Klein, maar tegelijk groot. Klein ten opzichte van onze wensen, maar groot ten opzichte van hen die alles bij het oude willen laten. Dit programma is zo'n kleine, in de tijd begrensde, maar onmiskenbare stap in de richting van een eer-

lijker, rechtvaardiger samenleving: een stap in de richting van, hopen wij, democratisch socialisme. Daarom: Voorwaarts en niet vergeten . . .

HOOFDSTUK I - EERLIJK DELEN VAN HET GELD.

A. Inkomensbeleid

1. De overheid is medeverantwoordelijk voor een meer gelijke inkomensverdeling. Het beleid wordt gericht op het bevorderen van een grotere gelijkheid van persoonlijke inkomens en vermogens, alsmede op een gelijke behandeling van man en vrouw. Er wordt een Kaderwet voor de vorming en normering van alle inkomens ingevoerd. Deze wet zal o.m. bevatten:

- instrumenten om de inkomens van vrije beroepsbeoefenaren te regelen, waarbij te denken valt aan publikatie van tarieven, tegen gaan van vlucht in BV's, maximering van het aantal toegestane verrichtingen, vestigingsbeleid voor medici; dan wel het in overheidsdienst nemen van vrije beroepsbeoefenaren
- een wettelijk maximuminkomen
- een gefaseerd in te voeren wettelijk minimuminkomen voor zelfstandigen.

2. de netto-uitkeringen in de sector van de sociale verzekeringen, alsmede de ABW-uitkeringen, blijven voor 100% gekoppeld aan het netto-minimumloon, dat verhoudingsgewijs meer stijgt dan de overige inkomensgroepen.

3. Het trendbeleid voor ambtenarsalarissen wordt aangepast aan het beleid van inkomensherverdeling, dat ten aanzien van alle inkomens wordt gevoerd. De salarissen van hoge ambtenaren en de daaraan gekoppelde inkomens van politici en gezagsdragers van de overheid worden extra gema-tigd.

Openbaarheid

4. Alle werknemers dienen onder een c.a.o. te vallen. Zeker zolang dit niet is gebeurd, moet de ondernemingsraad inzicht krijgen in en controle uitoefenen op alle inkomens en financieel te waarderen voordelen, die aan de onderneming worden ontleend door

werknemers, directieleden, adviseurs en anderen.

5. Persoonlijke inkomens-, vermogens- en belastingbedragen worden openbaar

6. Iedereen krijgt een gelijk bedrag aan vakantiegeld.

B. Sociale zekerheid

1. De gehele sociale zekerheidswetgeving wordt ondergebracht in één wetboek.

a. daarop voortvlopend komt er één werkloosheidswet, ter vervanging van de huidige werkloosheidswet, de wet werkloosheidsvoorziening en de rijksgroepsregeling werkløze werknemers, waarbij gestreefd wordt naar een blijvende uitkering bij voortdurende werkloosheid

b. beheer en uitvoering van de sociale verzekeringen en voorzieningen worden vereenvoudigd

c. programmering en budgettering van de sociale verzekeringen, ook in de gezondheidssector, worden via de rijksbegroting telkenjare door het parlement vastgesteld.

2. De wetten die een beheersing van de kostenontwikkeling in de gezondheidszorg beogen (Wet Ziekenhuisvoorzieningen, Wet Gezondheidsvoorzieningen, Wet Ziekenhuistarieven enz.) worden met grote spoed afgehandeld. De algemene volksverzekering voor gezondheidszorg, die — met premies naar draagkracht — tenminste het huidige pakket van ziekenfondswet en algemene wet bijzondere ziektekosten, alsmede diensten van de kruisverenigingen omvat, wordt snel ingevoerd.

3. Uitgaande van het draagkrachtbeginsel en van verantwoorde maxima, moet het individu en niet langer het gezin uitgangspunt van de sociale wetgeving worden. Om dat te bereiken wordt een plan in fasen opgesteld. Begonnen wordt met het zodanig wijzigen van de wet werkloosheidsvoorziening dat de gehuwde vrouw gelijke rechten krijgt als de gehuwde man.

4. Opgesteld wordt een inventarisatie van leemten in het huidige systeem van sociale zekerheid. Op grond daarvan wordt voorgesteld welke leemten in welke volgorde worden weggénomen.

5. Belasting- en premiedruk worden in elkaar verweven. Het draagkrachtbeginsel wordt uitgangspunt van de financiering der sociale verzekeringen.

6. Het systeem van kinderbij-slag en kinderaftrek wordt vervangen door één toeslag, die belastbaar is. De toeslag neemt af naarmate het inkomen hoger is en

eindigt boven een bepaalde inkomensgrens.

7. De (indirecte) financiering van bejaardentehuizen via de algemene bijstandswet wordt — zonder gevolgen voor de inkomenspositie van bejaarden — omgebouwd tot een aparte financieringsregeling.

8. Bij vaststelling van alimentatie wordt rekening gehouden met leeftijd, duur van het huwelijk en de mogelijkheid om een werkkring te aanvaarden.

9. Teneinde het aantal uitkeringen in de sociale verzekeringssector terug te dringen wordt:

a. het beleid gericht op het voorkómen dat mensen uit het arbeidsproces worden gedrukt;

b. het wettelijk percentage van verplicht in dienst te nemen invalide werknemers verhoogd en de controle op naleving daarvan versterkt

c. mede met behulp van bij- en omscholing bevorderd dat in een vroeger stadium dan thans het geval is bij arbeidsongeschiktheid ander werk wordt gevonden.

10. Misbruik en oneigenlijk gebruik van sociale verzekeringen, zowel door werkgevers als werknemers, wordt bestreden.

11. Ingediend wordt een wettelijke regeling voor een aanvullend waardevast pensioen voor iedereen, uiteindelijk gericht op 70% van het laatst verdiende arbeidsinkomen met een maximum van drie maal het minimumloon.

C. Financiën

1. Het wijzigen van belastingstelsel en -tarieven wordt gericht op het bereiken van rechtvaardige inkomensverhoudingen. Mede daarom worden de volksverzekeringen ingevoegd in het belastingstelsel.

2. Bevoordeling via de belastingen wordt o.a. tegengegaan door:

a. verkleining van de mogelijkheid tot aftrek van representatiekosten en reis- en verblijfkosten

b. het bedrag waarmee het belastbaar inkomen wordt verhoogd voor het gebruik van een bedrijfsauto meer in overeenstemming te brengen met het genoten voordeel

c. de aftrekbaarheid van hypotheekrente en rente uit schulden voor particulieren aan een maximum te binden.

3. De gehuwde vrouw wordt door de fiscus gelijk behandeld als de gehuwde man, met inachtneming van de draagkracht van de gezinseenheid. Vanuit dit draagkrachtbeginsel worden alle duurzame samenlevingsvormen voor de belastingwetgeving gelijk gesteld.

4. Vermogenswinsten worden in de inkomstenbelasting betrokken.

5. De vennootschapsbelasting wordt direct na aangifte in rekening gebracht.

6. Op milieuvervuilende of grondstoffenverkwistende producten, waarvoor alternatieven bestaan, worden heffingen ingevoerd.

7. Ingevoerd wordt een nieuw (hoogste) BTW-tarief voor luxe en overbodige artikelen.

Doelmatigheid

8. Het overheidsapparaat wordt met een fijne stofkam doorgelood op zoek naar doelmatigheidsmaatregelen. Soberheid wordt betracht ten aanzien van overheidsgebouwen en representatie.

9. De Rijkspostspaarbank en de Postcheque- en Girodienst worden samengevoegd en uitgebouwd tot een als algemene bank optredende postbank in de vorm van een overheidsbedrijf.

10. Oppericht wordt een staatsverzekeringsbedrijf.

TOT SLOT:

Belastingontduiking en zwart geld worden intensiever opgespoord en hard aangepakt.

D. Prijsbeleid

1. Het prijsbeleid wordt een instrument in het kader van anti-inflatiebeleid, inkomensbeleid en consumentenbeleid.

2. Van de overheidstarieven (openbaar vervoer, PTT, energie) gaat een voorbeeldwerking uit.

3. De overheid verwerft zich een goed inzicht in de prijsopbouw van producten en verstrekt daarover maximale voorlichting aan het publiek.

4. Voorschriften worden uitgevaardigd ter verkrijging van uniformiteit in bank- en verzekerings-tarieven.

P.M.-POSTEN:

a. invoering wet op de vermogensaanwasdeling

b. studie naar belastingheffing in de vermogenssfeer (zowel vermogens(winst)belasting als invoering derde tarief bij de successie-rechten).

Hoofdstuk II — EERLIJK DELEN VAN HET WERK

A. Economisch beleid

1. De gemeenschap zal richting geven aan de economische ontwikkeling van ons land. Deze richting zal bepaald worden door: a. het scheppen van voldoende arbeidsplaatsen voor ieder die werken kan. b. herverdeling van economische macht c. maatschappelijke behoefte aan het te maken product of de te verrichten dienst d. globale planning van de economische ontwikkeling, gebaseerd op democratisch vastgestelde doelstellingen ten aanzien van grondstoffen en energieverbruik, ruimtelijke ordening en milieu, verhouding tot de derde wereld, inkomens- en werkgelegenheidsbeleid en de gewenste collectieve voorzieningen.

2. De volgende instrumenten en middelen zullen de overheid ter beschikking staan bij het afstemmen van de investeringen op deze globale planning:

a. beleggingsvoorschriften aan banken, verzekeringsmaatschappijen en institutionele beleggers.

b. uitbreiding van de selectieve investeringsregeling (SIR), bij voorkeur voor het hanteren van vergunningen, tot het gehele land.

c. voorwaarden ten aanzien van de omvang en richting van particuliere investeringen bij het verschaffen van financierings- en belastingfaciliteiten.

d. planningsovereenkomsten, af te sluiten met het bedrijfsleven, die richting geven aan doel, tijd, plaats en wijze van investeren.

e. uitbreiding van de werkingssfeer van de NEMEM.

f. een landelijk net van regionale ontwikkelingsmaatschappijen, die regionale plannen aantrekken, deelnemen in bedrijven en eventueel bedrijven oprichten. Bevoegdheden, controle, inspraak van de bevolking en financiering worden wettelijk geregeld.

3. Financiële steun van de overheid aan bedrijven gaat gepaard met overdracht van zeggenschap aan de overheid en de werknemers.

4. Waar het bedrijfsleven nalaat te investeren, neemt de overheid initiatieven. Daarbij wordt niet alleen gelet op economisch rendement.

TOT SLOT:

Het spelen van het anti-monopolyspel wordt bevorderd.

B. Werkgelegenheidsbeleid

1. De bevordering van de werkgelegenheid gebeurt zodanig dat een ieder die tot werken in staat is, de mogelijkheid krijgt zinvol werk te doen, gericht op vervulling van de behoeften van de samenleving. Daartoe worden meer zinvolle arbeidsplaatsen geschapen.

2. Het bedrijfsleven wordt gestimuleerd meer investeringen te doen die aan meer mensen werk bieden. Deze investeringen moeten passen in het hiervoor uiteenzette (sector) structuurbeleid van de overheid. Ongerichte steun in de vorm van investeringsaftrek wordt vervangen door dit soort gerichte steun.

3. Ook al kan de mobiliteit van sommige werknemers worden verhoogd, het uitgangspunt blijft dat het werk naar de mensen moet worden gebracht.

4. Onderwijs- en scholingsbarrières, die het verkrijgen van zinvol werk in de weg staan, worden opgeheven; onder meer door wettelijk regelen van het recht op scholing en vorming, waaronder begrepen om-, bij- en herscholing met doorbetaling van loon.

C. Arbeidsmarktbeleid

1. Arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid worden zodanig op elkaar afgestemd dat het onderwijs rekening kan houden met toekomstige arbeidsmarktontwikkelingen. Dat betekent: a. het arbeidsmarktbeleid richt zich op een rijk geschaakt aanbod van zinvol werk b. het onderwijs biedt meer algemene opleiding en/of op dit aanbod afgestemde beroepsperspectieven in plaats van zich te richten op gespecialiseerde en hooggesalarieerde functies. c. ook de beroepskeuzevoorlichting wordt daarop afgestemd d. beroepsoriënterende stage-mogelijkheden worden in de opleiding opgenomen e. onaangenaam werk wordt waar mogelijk afgeschaft of anders eerlijker verdeeld en beter beloond

2. Indien een bedrijfssluiting onontkoombaar is, worden voorzieningen getroffen, waardoor het de werknemers mogelijk wordt gemaakt in een bepaalde overbruggingsperiode ander werk te vinden.

3. Ondernemingen met meer dan 100 werknemers worden verplicht tot een jaarlijkse financieel-economische röntgenfoto.

4. Maatregelen worden genomen om meer schoolverlaters en jeugdige werklozen aan zinvol werk te helpen.

5. Werknemers die gedeeltelijk

arbeidsongeschikt worden verklaard en gehandicapt mogen niet buitenspel worden gezet. Bedrijven worden verplicht desnoods met loonsubsidies deze mensen in dienst te nemen, resp. te houden.

Arbeidsbureaus

6. De Gewestelijke Arbeidsbureaus krijgen de bevoegdheid werknemers in bedrijven te plaatsen.

7. Commerciële uitzending van werknemers wordt verboden. De arbeidsbureaus nemen de taak van de uitzendbureaus over.

8. Bedrijven en instellingen worden verplicht hun vacatures te melden bij het Gewestelijk Arbeidsbureau.

9. Alle vrouwelijke werkzoekenden worden geregistreerd.

10. De arbeidsbureaus krijgen meer armslag, om in nauwe samenwerking met het welzijnswerk, de centrale plaats in te nemen bij de opvang en begeleiding van werkzoekenden.

11. Werkwijze, personele bezetting en huisvesting van de arbeidsbureaus worden afgestemd op de meer uitgebreide taken en bevoegdheden.

12. De Regionale Raden voor de Arbeidsmarkt worden beter toegerust en ingeschakeld bij de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de regio. De verhouding tot regionale ontwikkelingsmaatschappijen en politieke organen wordt nader geregeld.

Arbeidstijden

13. Deel-arbeid wordt, ook voor mannen, gestimuleerd. Deel-arbeid geeft overeenkomstige rechten als een volledige werkring. De overheid geeft het goede voorbeeld door het scheppen van arbeidsplaatsen die in deel-arbeid kunnen worden vervuld.

14. Studie wordt verricht naar de maatschappelijke effecten van kortere arbeidstijden, in het bijzonder van verkorting van de arbeidsdag. Intussen wordt geëxperimenteerd met verkorte arbeidstijden voor bepaalde sectoren en groepen.

15. Experimenten met vervroegde of flexibele pensionering worden bevorderd.

16. Nagegaan wordt in hoeverre een verbod op overwerk voor bepaalde soorten werk gewenst is. Er komt een strakker ontheffingenbeleid en een sterkere controle op overwerk.

TOT SLOT:

Wie geen werk heeft en zich vrij

willig wil inzetten voor de samenleving, mag niet gestraft worden door een korting op zijn/haar uitkering.

P.M.-POSTEN:

a. beleid ten aanzien van buitenlandse werknemers.

b. bevorderen van vervroegde pensionering door oudere werknemers tot aan hun pensioenleeftijd een WW-uitkering te garanderen.

D. Technologie

1. De overheid steunt het onderzoek gericht op de ontwikkeling van nieuwe producten en nieuwe productie-technieken. Dit onderzoek wordt in het bijzonder gericht op de besparing van energie en grondstoffen, op de verbetering van de kwaliteit van de arbeid en op de bescherming van het milieu. Vervangingsinvesteringen die leiden tot vermindering van een relatief groot aantal arbeidsplaatsen, moeten vooraf gemeld worden.

2. Wie dankzij overheidssubsidie op technologisch onderzoek een octrooi verwerft, draagt het rendement daarvan af aan de gemeenschap.

E. Consumentenbeleid

1. Het consumentenbeleid moet een volwaardige plaats krijgen binnen het sociaal-economisch beleid.

2. Onderzoek wordt verricht naar consumptiebevorderende praktijken van het bedrijfsleven en hun invloed op consumptie en consumptiebehoefte.

3. De rechtspositie van de consument tegenover fabrikanten, leveranciers en geldschietters wordt wettelijk geregeld.

4. De consument krijgt duidelijke en omvattende voorlichting over producten en diensten, ten einde een goede vergelijking en keuze mogelijk te maken. De consument krijgt inzicht in de herkomst van allerlei producten.

5. Ingevoerd worden strengere eisen voor en grotere controle op de veiligheid en kwaliteit van voedsel, huishoudelijke apparaten en gebruiksvoorwerpen.

6. Het toezicht op reclameuitingen, etikettering en geschillen-regelingen wordt niet aan de betrokken partijen overgelaten, maar onder sterkere overheidscontrole geplaatst.

F. Midden- en kleinbedrijf.

1. Spreiding van economische macht vereist versterking van de

bedrijven die in de knel zitten door:

- a. de kredietverlening te vergemakkelijken en niet alleen commerciële motieven te laten meespelen
- b. overbewinkeling tegen te gaan.
- c. hun concurrentiepositie ten opzichte van het grootwinkelbedrijf te verbeteren via het zgn. mededingingsbeleid

2. De sociale en fiscale positie van de kleine ondernemer (ook in de landbouw) wordt gelijkwaardig gemaakt aan die werknemers in loondienst door het garanderen van een minimuminkomen, het invoeren van kinderbijslag en invoering van de algemene volksverzekering voor gezondheidszorg.

3. Winkels en kleine ambachtelijke bedrijven die van wezenlijk belang zijn voor de leefbaarheid van wijk, buurt of dorp, wordt de kans geboden te overleven in saneringswijken of toegang te krijgen tot nieuwe winkelcentra.

TOT SLOT:

Warenhuizen in de wei worden nu opengesteld voor de oorspronkelijke bewoners: de koeien.

G. Landbouw

1. Nederland zet zich in voor herziening van het markt- en prijsbeleid van de EEG in die zin dat:

- a. de prijzen van meer produkten steviger in de hand worden gehouden
- b. de omvang van de oogst wordt afgestemd op de wereldbehoefte, waarbij de derde wereld-landen niet beconcurrereerd mogen worden.

2. Ter aanvulling op dit markt- en prijsbeleid worden waar nodig directe inkomstenstoelagen verstrekt als voorloper van het minimum-inkomen voor zelfstandigen.

3. De zelfstandigen in de landbouw krijgen gelijke kansen door het ontwikkelings- en subsidiebeleid niet langer te binden aan een minimale omvang van het bedrijf.

4. De Grondbank krijgt mogelijkheden om een grote variatie in pachtprizen aan te brengen en de erfpachtvoorwaarden concurrerend te maken met die van gewone pacht.

5. Bij verkoop van grond in het landelijk gebied krijgt o.a. de Grondbank Nieuwe-Stijl het voorkeursrecht.

Grondpolitiek

4. De Grondbank krijgt mogelijkheden om een grote variatie in pachtprizen aan te brengen en de erfpachtvoorwaarden concurrerend te maken met die van gewone pacht.

5. Bij verkoop van grond in het landelijk gebied krijgt o.a. de Grondbank Nieuwe-Stijl het voorkeursrecht.

Structuurbeleid

6. Samenwerkingsvormen met

een coöperatief karakter worden bevorderd, zodat het proces van ongeremde schaalvergroting wordt tegengegaan.

7. Sanering en afvloeiing uit de landbouw wordt beperkt tot een natuurlijk verloop.

8. De afhankelijke positie van boeren en werknemers ten opzichte van de verwerkings- en afzetorganisaties wordt doorbroken via een wettelijke regeling.

9. Plaats en omvang van de bio-industrie worden gereglementeerd.

TOT SLOT:

Scharreleieren en onbespoten groente en fruit genieten verre de voorkeur boven kistkalveren en legbatterijen.

H. Visserij

1. De internationale afspraken over beperking van de visvangst worden nagekomen onder verscherpte internationale controle.

2. De bevoorrechtiging van grote reders via de regeling ter beperking van de nationale visvangst wordt tegengegaan.

3. Voor typische vissersplaatsen worden gerichte werkgelegenheidsmaatregelen genomen.

Hengelsport.

4. De overheid zorgt in nauwe samenwerking met de federatie van hengelsportverenigingen voor voldoende goed en schoon viswater ten behoeve van de circa 1 miljoen hengelaars.

5. Er komt één publiekrechtelijk visdocument.

TOT SLOT:

Het vissen met weerhaken wordt m.i.v. 1 juni verboden.

Hoofdstuk III — EERLIJK DELEN VAN HET WELZIJN

A. Welzijnsbeleid

1. Recht op welzijn geldt voor iedereen. Daarom wordt het welzijnswerk in de eerste plaats gericht op verbetering van de leef-, werk- en woonsituatie van de mensen in achterstandsituaties. Daarnaast wordt bevorderd dat mensen door vorming en zelfwerkzaamheid zich kritisch bezig houden met de hun omringende samenleving.

2. Het welzijnswerk moet zich als het ware naast de deur afspelen. Mensen moeten gemakkelijker toegang krijgen tot dit werk en daarvoor verantwoordelijkheid willen dragen. Om dat te bereiken wordt het welzijnswerk anders ingericht.

3. Deze nieuwe wijze van inrichten (herstructureren) krijgt gestalte door het indienen van een Kaderwet op het welzijnswerk, waarin het beleid en de wetgeving op elkaar worden afgestemd. Uitgangspunten bij het opstellen van die Kaderwet zijn:

a. harmonisatie: het op elkaar afstemmen van de taken van rijk, provincies en gemeenten

b. decentralisatie: het verhoudingsgewijs toebedelen van meer taken aan de gemeenten (of wijken), die immers het dichtst bij de mensen staan

c. democratisering: het gezamenlijk verantwoordelijk maken van gebruikers, werkers en politieke organen voor de uitvoering — en wat de particuliere instellingen betreft ook voor het beheer — van het werk.

Op basis van deze drie uitgangspunten stellen gemeenten, provincies en het rijk welzijnsplannen op. De financiering daarvan wordt zodanig gegarandeerd dat op alle niveaus een voldoende voorzieningenpakket ontstaat.

4. Zonder het algemene karakter van het welzijnswerk uit het oog te verliezen, wordt bij de afweging van de verschillende verlangens voorrang verleend aan bepaalde groeperingen, zoals vrouwen en (jeugdige) werklozen en aan bepaalde gebieden, zoals oude wijken en sommige plattelandsstreken. In nieuwbouwwijken moeten welzijnsvoorzieningen gelijk oplopen met ruimtelijke voorzieningen.

Kunstbeleid

5. Het kunstbeleid wordt doelbewuster in verband gebracht met andere beleidsterreinen. Dit houdt met name in:

a. het toegankelijk maken van de levende kunst voor mensen die hiervoor tot nu toe nauwelijks de kans hebben gekregen

b. het rechtstreeks betrekken van kunstenaars en kunst in de vormgeving van het woon-, werk- en leefklimaat

c. het vergroten van de mogelijkheden voor kunstzinnige vorming in en buiten de school

d. het uitbreiden van de mogelijkheden voor niet-beroepsmatige kunstbeoefening

e. het verbeteren van de positie van vooral de scheppende kunstenaars (schilders, beeldhouwers, schrijvers, componisten, filmers, fotografen) teneinde hun de kans te geven zich artistiek te blijven ontwikkelen.

Mediabeleid

6. In het mediabeleid wordt een veelvormige pers gewaarborgd, blijft de omroep vrij van commerciële exploitatie, wordt de STER-reclame geleidelijk afgeschaft en zijn aanleg en beheer van kabelsystemen taken van de overheid.

Sportbeleid

7. In het sportbeleid wordt — in samenwerking met de georganiseerde sport — voorrang gegeven aan de sportieve recreatie ook van ongeorganiseerden. Uitwassen in de professionele sportbeoefening worden tegengegaan.

Jeugdbeleid

8. In het jeugdbeleid is de bevordering van de eigen verantwoordelijkheid en maatschappelijke zelfstandigheid richtsnoer. Jongeren worden in staat gesteld op te komen voor hun eigen woon-, werk-, leer- en leefsituatie. De kinderbescherming wordt opgenomen in het jeugdwelzijnsbeleid. Subsidiering van peuterspeelzalen en kindercrèches wordt verbeterd.

Bejaardenbeleid

9. Bejaarden worden in staat gesteld zo lang mogelijk in hun eigen omgeving te blijven wonen. De (ambulante) dienstverlening wordt daarop afgestemd. Bejaarden worden zo mogelijk zó gesitueerd dat bejaarden in of nabij hun eigen woonbuurten kunnen blijven. Bejaarden krijgen echte zeggenschap in de instellingen waarin zij verblijven.

Gehandicaptenbeleid

10. De belangenorganisaties worden daadwerkelijk betrokken bij het vaststellen van het gehandicaptenbeleid; daartoe in staat gesteld door overheidssubsidie. De bouw van zelfstandige woonvormen voor gehandicapten, aanpassing van gebouwen en verkeersvoorzieningen, alsmede de totstandkoming van een landelijke parkeeronthefing voor gehandicapten, worden bevorderd.

Woonwagenebeleid

11. Woonwagenebewoners maken deel uit van onze samenleving: hun maatschappelijk isolement wordt doorbroken. In zo'n beleid past het in stand houden of aanleggen van behoorlijk uitgeruste, kleine woonwagencentra, die niet in een uithoek van de gemeente worden gesitueerd.

Culturele minderheden

12. Het beleid met betrekking tot culturele minderheden (Molukkers, Surinamers, Antillianen, buitenlandse werknemers, vluchtelingen) gaat uit van het recht op beleven van eigen culturele waarden. Het deelnemen aan het politieke en bestuurlijke leven in Nederland wordt bevorderd, b.v. door migrantenraden, inspraakorganen e.d.

Oorlogsslachtoffers

13. Voor alle oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en van de bezetting worden vergelijkbare regelingen getroffen, die moeten uitmonden in een pensioenregeling voor vervolgden.

Emancipatie

14. De nationale emancipatiecommissie krijgt voldoende middelen om haar opdracht, het adviseren van een samenhangend beleid met betrekking tot de emancipatie van de vrouw, uit te voeren. Over alle wetsontwerpen die van belang zijn voor de positie van de vrouw moet deze commissie gehoord worden.

B. Onderwijsbeleid

1. Onderwijs en vorming moeten de middelen verschaffen om op eigen benen te leren staan, inzicht geven in de inrichting van de maatschappij inclusief de rol van personen en groepen daarin en de mogelijkheid bieden deze mee te beïnvloeden.

2. Onderwijs komt als regel ten laste van de schatkist.

3. Omdat mensen verschillende talenten hebben en in verschillende omstandigheden verkeren, verdienen gerichte maatregelen de voorkeur boven globale. Extra financiële middelen worden beschikbaar gesteld voor groepen die zijn achtergesteld.

4. Naast kennisverwerving moet in het onderwijs een belangrijke plaats worden ingeruimd voor sociale en culturele vorming.

5. In het algemeen wordt gestreefd naar het terugbrengen van de gemiddelde groepsgrootte in het basisonderwijs tot 24 voor jongere leerlingen (4—8 jaar) en tot 30 voor oudere leerlingen.

6. Integratie van kleuter- en basisonderwijs wordt voortgezet. Invoering van de wet op het basisonderwijs (voor 4-12 jarigen) wordt met kracht bevorderd.

7. Het funderend onderwijs (tot 16 jaar) geniet voorrang.

8. Gestreefd wordt naar het verleggen van de keuze die definitieve gevolgen heeft voor verdere opleiding en beroep naar de leeftijd van 15 à 16 jaar.

9. Wanneer de experimenten daartoe aanleiding geven, wordt een wet op de middenschool ingediend.

10. In een vrij onderwijsbestel bepalen de betrokkenen zelf de richting van het onderwijs op grond van levensovertuiging en maatschappijvisie. De openbare school vormt als een school voor allen, ongeacht hun levens- en wereldbeschouwing, een wezenlijk onderdeel van dat bestel.

11. Schoolbesturen, school- en ouderraden worden democratisch samengesteld. Oudercommissies worden verplicht gesteld. De bevoegdheden worden verruimd.

12. Bij het opstellen van schoolwerkplannen worden leerkrachten, ouders, niet onderwijsgevend personeel en — zo mogelijk — leerlingen betrokken. Ouderparticipatie en samenwerking tussen school en buurt worden bevorderd.

13. Het beroepsbegeleidend onderwijs en het vormingswerk voor werkende jongeren zullen ieder op hun eigen wijze en met gebruikmaking van elkaars specifieke deskundigheden en andere onderwijsvormen, het participatieonderwijs moeten ontwikkelen. Voor meisjes wordt de mogelijkheid om beroepsbegeleidend onderwijs te volgen, verruimd. Experimenten met streekcentra voor werkende jongeren worden uitgebreid.

14. Gestreefd wordt naar deelname van allen aan het onderwijs tot 18 jaar. De wijze waarop dit moet gebeuren is afhankelijk van de ervaringen die worden opgedaan met gedeeltelijke leerplicht en het part-time onderwijs en van ontwikkelingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

15. De rechten en plichten van stagiair(e)s, de onderwijsbegeleiding in het bedrijf en de toewijzing van stageplaatsen wordt wettelijk geregeld.

Hoger onderwijs

16. Ingediend wordt een wet op het hoger onderwijs, die een grotere variatie van studieprogramma's mogelijk maakt, die de integratie tussen wetenschappelijk onderwijs en hoger beroeps onderwijs verzekert en die de opleiding van leerkrachten regelt.

17. Het invoeren van studentenstops is alleen aanvaardbaar als dit berust op betrouwbare cijfermatige ramingen van de maatschappelijke behoefte en als dit

gepaard gaat met een actief overheidsbeleid gericht op capaciteitsuitbreiding van studierichtingen waaraan maatschappelijke behoefte bestaat, goede voorlichting en het voorzien in opleidingsalternatieven.

18. De democratisering van het bestuur van universitaire instellingen wordt gehandhaafd en waar nodig verbeterd.

Wetenschapsbeleid

19. De bestaande Raad van Advies voor het wetenschapsbeleid wordt omgezet in een raad die regering en parlement, op verzoek of op eigen initiatief, informeert en adviseert bij het formuleren van het wetenschapsbeleid.

20. Jaarlijks wordt een wetenschapsplan ingediend, waarin ook het onderzoek van het bedrijfsleven wordt betrokken.

Permanente educatie

21. Wettelijke regelingen worden tot stand gebracht, in het kader van een samenhangend educatief beleid, om iedereen, ongeacht leeftijd, in of buiten werktijd, de kans te geven zich te vormen, te ontwikkelen, bij- en om te scholen, eventueel naast haar of zijn beroep.

22. Voorrang wordt gegeven aan de ontwikkeling van plaatselijk educatief werk en van de open school, die bestaande voorzieningen voor verdere scholing en vorming na de eerste onderwijsweg op elkaar afstemt en eventueel nieuwe aanbiedt. Hierbij wordt de mogelijkheid van betaald educatief verloop bestudeerd en beproefd.

TOT SLOT:

Van Kemenade moet (na) blijven, om z'n werk af te maken.

P.M.-POSTEN:

- a. systeem van studie-financiering, waardoor studenten aan welke school ook beurzen en leningen kunnen krijgen voor studie en levensonderhoud, onafhankelijk van de ouders;
- b. landelijk netwerk van plaatselijke of regionale schoolbegeleidingsdiensten.

C. Gezondheidszorg

NAAR EEN NATIONALE GEZONDHEIDSZORG

1. In nieuwe wetten wordt tot uitdrukking gebracht dat de centrale overheid de algemene verantwoordelijkheid heeft voor een goed ingericht, democratisch en doelmatig werkend, nationaal stelsel van gezondheidsvoorzieningen, b.v. door:

a. het vaststellen van verstrekkingen en diensten;

b. het erkennings- en vestigingsbeleid van medici;

c. het vaststellen van normen voor omvang, kwaliteit en spreiding van instellingen van gezondheidszorg;

d. het in dienstverband nemen van medici.

2. Voorrang wordt gegeven aan de zgn. 1e lijnszorg: bouw van wijkgezondheidscentra, uitbreiding aantal huisartsen, wijkverpleegkundigen en ziekenverzorgeren (een en ander in nauwe samenwerking met andere welzijnsvoorzieningen)

VOORKOMEN IS BETER DAN GENEZEN

3. Voorrang wordt gegeven aan het voorkómen van ziekten.

4. Gezondheidsvoorlichting en -opvoeding worden sterk uitgebreid.

5. Bevolkingsonderzoek, gericht op vroege opsporing van ziekten, wordt ruimer toegepast.

6. Tandheelkundige zorg voor kinderen wordt uitgebreid, onder meer door aanstelling van hulpkrachten.

7. Door het oprichten van crisiscentra en dagverblijven wordt opname in een psychiatrisch ziekenhuis zoveel mogelijk voorkomen.

8. Reclame voor voedings- en genotmiddelen die de gezondheid nadelig beïnvloeden, alsmede voor geneesmiddelen, wordt verboden, te beginnen bij reclame via radio en televisie.

BETER EN GOEDKOPER

9. Voorrang wordt gegeven aan de bouw van met name kleinschalige voorzieningen ten behoeve van de geestelijke gezondheidszorg.

10. Strenger toezicht op de kwaliteit en prijs van geneesmiddelen en medische apparatuur wordt ingevoerd, evenals strenger toezicht op de verstrekking van geneesmiddelen op doktersvoorschrift en op beperking van de vrije verkoop van geneesmiddelen.

11. In het kader van de algemene volksverzekering voor gezondheidszorg worden geneesmiddelen en andere goederen centraal via de overheid ingekocht.

12. Ziekenfondsen moeten eigen instellingen kunnen exploiteren (b.v. apotheken).

INSPRAAK OOK HIER

13. Gekozen gemeenschapsorganen krijgen overwegende invloed op de samenstelling van besturen van instellingen. De werkers en de gebruikers worden betrokken bij het binnen de instellingen te voeren beleid.

14. De erkenning en bescherming van de rechten van patiënten worden wettelijk geregeld. De wijziging van de krankzinnigenwet

wordt daarmee in overeenstemming gebracht.

15. Ziekenfondsen worden hervormd tot organisaties van gebruikers.

16. Abortus wordt opgenomen in het ziekenfondspakket.

Euthanasie

17. Het wordt mogelijk dat ongeheelrijke patiënten weigeren mee te werken aan een onnodige verlenging van het stervensproces, hetzij bij levenstestament, hetzij door een mondelinge verklaring tegenover de arts in het bijzijn van getuigen.

Hoofdstuk IV — EERLIJK DELEN VAN DE RUIMTE.

A. Ruimtelijke ordening

1. Aan versterking en (her)richting van de steden wordt voorrang gegeven door inzet van voldoende mankracht, wettelijke instrumenten en financiën.

2. De bevolkingsoverloop wordt zoveel mogelijk beperkt door een grootscheepse aanpak van woning- en wijkverbetering en door verbetering van sociaal-culturele voorzieningen en het openbaar vervoer. Alleen waar nodig vindt sloop plaats met vervangende, betaalbare nieuwbouw.

3. Wanneer de verhuisstroom uit de grote steden of de randstad niet geheel kan worden teruggedrongen, vindt de opvang ervan plaats in groeikernen en -steden in de directe omgeving, voorzien van een goed ontwikkeld openbaar vervoer en andere voorzieningen. De centrale open ruimte in de randstad blijft gespaard.

4. Om de verplaatsingsbehoefte te beperken worden wonen, werken en voorzieningen beter op elkaar afgestemd.

Spreidingsbeleid

5. Regionale achterstanden en ongelijkheden op sociaal-economisch gebied of in het voorzieningenniveau worden verminderd.

6. Het spreidingsbeleid wordt voortgezet, met een sterkere nadruk op het vestigen van nieuwe rijksdiensten en andere overheidsbedrijven. De vestiging van particuliere bedrijven in sociaal-economisch zwakke gebieden wordt bevorderd.

Landelijk gebied

7. De leefbaarheid van kleine woonkernen wordt zo goed mogelijk gewaarborgd door: a. beperking van de vestiging van nieuwkomers via het woonruimtebeleid b. zonodig verlaging van de getalsnormen voor voorzieningen c. gebruik van mobiele voorzieningen (bibliobus e.d.)

8. Bestaande natuurgebieden worden in stand gehouden en nieuwe ontwikkeld. De nota's nationale parken, nationale landschapsparken en relatie landbouw-natuurbehoud leiden tot het indienen van de landinrichtingswet, waarin beheer, gebruik en (her) inrichting van de landelijke ruimte beter wordt geregeld.

9. Waddenzee en Waddeneilanden worden beschermd natuurgebied. Inpoldering van de Markerwaard vindt niet plaats voor dat de noodzaak is aangetoond.

10. Het bouwen en bezitten van tweede woningen wordt tegengegaan en alleen via een speciale vergunning toegestaan.

11. Er komt controle op het beheer van de openluchtrecreatie ten aanzien van prijs, toegankelijkheid en onderhoud.

Grondbeleid

12. De grond wordt geleidelijk in gemeenschapshanden gebracht door verruiming van de verwervingsmogelijkheden en een actief verwingsbeleid, door uitgifte in erfpacht en door een landelijk financieringssysteem.

13. Het beheer van de grond wordt binnen een landelijk wettelijk kader geregeld door de (nieuwe) provincies. Daartoe worden provinciale grondbedrijven gesticht voor de stedelijke gebieden, naast de Grondbank voor het agrarische gebied.

14. De onteigeningsmogelijkheden worden verruimd. De procedures worden verkort.

Besluitvorming

15. De besluitvorming wordt gedemocratiseerd en de politieke beheersing van het ruimte-gebruik wordt versterkt, o.a. door: a. de beslissende organen te verplichten afwijkingen van inspraakresultaten te motiveren; b. beheer en inrichting van de directe woonomgeving in sterke mate te laten bepalen door de (toekomstige) bewoners, waarna inkorting van de beroepsprocedures plaatsvindt; c. bestemmingsplannen voor de bebouwde kom dwingend voor te schrijven; d. streekplannen het karakter te geven van een bindend globaal structuurplan, waarbij de financiering moet zijn geregeld.

P.M.-POSTEN:

a. voorkeursrecht voor gemeenten bij verkoop van grond; b. ont-eigening tegen gebruikswaarde

B. Verkeer en Waterstaat

Openbaar en particulier vervoer

1. Aan het openbaar vervoer wordt voorrang gegeven door: vrije banen, voorrang op overig verkeer, autovrije en -arme zones, nieuwe verbindingen, verhoging van frequenties en minimum-frequenties voor het streekvervoer.

2. Daarnaast wordt voorrang gegeven aan voetgangers en fietsers door: meer fietspaden en doorgaande fietsroutes, lagere maximum-snelheden in woonbuurten met voorrang voor fietsers en voetgangers (incl. schoolkinderen), verdergaande scheiding van verkeersoorten.

3. Aanleg van wegen wordt beperkt; het onderhoud niet, in verband met de verkeersveiligheid. Het Rijkswegenfonds wordt afgeschaft. Er komt een nationale vervoersrekening die inzicht geeft in alle kosten en baten van alle vormen van verkeer en vervoer. Deze kosten worden zodanig in rekening gebracht dat een selectief gebruik van de particuliere auto wordt bevorderd en het openbaar vervoer voordeliger wordt.

4. De versnipperde wetgeving wordt samengebracht in een wet openbaar vervoer.

5. Strengere voorschriften worden uitgevaardigd voor de veiligheid van de auto en de soort en hoeveelheid van energieverbruik.

TOT SLOT:

De maximum-snelheden blijven: vlug, veilig en voordelig.

Luchtvaart

5. Het Europese luchtverkeer wordt — via internationaal overleg — beperkt door uitbreiding van het Europese railnet.

6. Schiphol wordt niet verder uitgebreid. Het aantal regionale vliegvelden wordt beperkt en de taken van de overblijvende worden ingeperkt.

7. De aanleg van een aanvullende nationale luchthaven kan slechts worden overwogen in het kader van overnemen van taken van Schiphol en van regionale vliegvelden. Voordien echter wordt de verhoging van de bezettingsgraad van vliegtuigen nagestreefd, zo nodig door fusering van de KLM met andere luchtvaartmaatschappijen.

Waterhuishouding

8. De taken van waterschappen gaan over naar de nieuwe provincies, waardoor de zeer uiteenlopende normen en heffingen voor het beheer van de waterhuishouding worden herzien en onderworpen aan democratische controle.

9. Bij verzwarend van rivierdijken wordt meer rekening gehouden met de belangen van milieu en landschap.

10. Het aantal motorboten in watersportcentra wordt afgeremd door invoering van een vaarbewijs, maximum-snelheden en een progressief werkende vaarbelasting. In rust- en stiltegebieden worden motorboten verboden. Verkoop van oevergebieden aan particulieren wordt verboden.

C. Milieu

1. Vervuiling wordt zoveel mogelijk voorkomen door uitbreiding van wettelijke voorschriften. Productie wordt belast met de vervuilingkosten.

2. Milieu-effect-rapportage wordt wettelijk verplicht.

3. Vergunningenprocedures worden op elkaar afgestemd, verkort en verbeterd.

4. Van reststoffen worden, zo mogelijk, nieuwe producten gemaakt.

5. Productie van goederen die een grote aanslag pleegt op schaarse grondstoffen, wordt genormeerd. Milieu-vriendelijke productie wordt bevorderd.

6. Gegevens over aard en omvang van lozingen worden openbaar. Behalve normen per lozing komen er normen per gebied om opeenhoping van vervuiling tegen te gaan. De Hinderwet wordt in dezelfde zin verruimd.

7. Terwille van een actief opsporingsbeleid wordt de wetgeving ten aanzien van milieu-delicten verbeterd.

8. Opgesteld wordt een structuurschema voor ontgrondingen.

9. In kwetsbare natuurgebieden worden boringen verboden.

10. De waterverontreinigingsbijdrage voor particuliere huishoudingen komt te vervallen.

11. Thermische vervuiling wordt tegengegaan via een wettelijke regeling.

12. Nederland bevordert krachtig het bereiken van internationale regelingen voor grensoverschrijdende milieuverontreiniging. Internationaal overeengekomen normen worden beschouwd als minimum-normen.

TOT SLOT:

De Rijn wordt weer rein.

D. Energie

1. Energieverbruik wordt verder beperkt, o.a. door warmte-isolatie.

2. De opwekking van andere vormen van energie dan kernenergie wordt ter hand genomen zodra de resultaten van versterkt wetenschappelijk onderzoek dit wettigen.

3. Er worden zeker geen nieuwe kernenergie-centrales gebouwd zolang niet is voldaan aan de volgende voorwaarden:

a. een afdoende oplossing van de problemen rond verwerking van radioactief afval.

b. een sluitende regeling voor het beheer van radio-actieve bijproducten.

c. een afdoende beveiliging van het gehele kernenergie-productiesysteem

4. Deelneming aan het Kalkar-project wordt stopgezet.

5. De overheid heeft een meerderheidsbelang bij exploratie en exploitatie van bronnen van fossiele brandstoffen. Particuliere ondernemingen die hierbij worden ingeschakeld, krijgen een passende beloning. De baten van de winning van bodemschatten komen geheel ten goede aan de gemeenschap.

E. Volkshuisvesting

1. Het volkshuisvestingsbeleid heeft tot doel:

a. het recht op kwalitatief goede huisvesting voor iedereen;

b. zeggenschap van bewoners over hun woning en directe woonomgeving;

c. rechtvaardige verdeling van de woonruimte en de woonlasten;

2. Binnen dit uitgangspunt kan gekozen worden tussen huren, kopen of samen met anderen beheeren. De overheid heeft tot taak die keuze gelijkwaardig te maken door:

a. het opzetten en ondersteunen van voldoende experimenten met nieuwe vormen van gemeenschappelijk beheer en eigendom, die met name voor de laagstbetaalden van belang kunnen zijn;

b. uitbreiding van de zeggenschap en rechten van de huurders;

c. het wegnemen van niet te rechtvaardigen verschillen in financieel voordeel tussen huren en kopen van woonruimte;

d. maatregelen waardoor ook lager betaalden een woning kunnen kopen (bv. Beschut Eigen Woningbezit).

3. Zolang aan deze voorwaarden niet is voldaan, wordt het percentage koopwoningen binnen de nieuwbouw niet sterk uitgebreid.

Eerlijk delen van woonlasten en woonruimte

4. Een betere relatie wordt aangebracht tussen woonlasten, kwaliteit van de woning en draagkracht door:

a. het huurwaardeforfait voor eigen woningen te verhogen en progressief te maken;

b. het vaststellen van een minimum-percentage dat iedereen van zijn inkomen moet verwonen, waarbij dat deel van de opbrengst dat niet voor exploitatie behoeft te worden aangewend, ten goede komt aan de gemeenschap;

c. uitbreiding van het systeem van lokatiesubsidies en verbetering van de individuele huursubsidies;

d. de jaarlijkse huurverhogingen in relatie te brengen met de kwaliteit van de woning en de gemiddelde prijsstijging, en aan een maximum te binden.

5. Subsidie voor koopwoningen wordt gekoppeld aan het inkomen van de koper en gebonden aan een maximum-inkomensgrens.

Democratisering en beheer

6. De positie van de huurder wordt versterkt door de exploitatie- en beheersvoorschriften voor particuliere huurwoningen, door vorming van bewonersraden per complex en door vergoeding van de door de huurder aangebrachte verbeteringen bij vertrek.

7. De positie van de koper van een eigen huis wordt versterkt door wettelijke bepalingen voor koop- en hypotheekovereenkomsten.

8. Woningstichtingen worden omgezet in verenigingen wanneer de meerderheid van de bewoners dat wenst. Woningbouwverenigingen krijgen alleen subsidie indien alle bewoners het recht krijgen daarvan lid te worden.

9. Gemeente- en corporatiewoningen worden niet aan particulieren verkocht.

10. Gemeenten worden in staat gesteld een actief aankoopbeleid van particuliere huurwoningen te voeren.

11. De woonruimtetwet wordt gemoderniseerd. De mogelijkheid van toepassing wordt verruimd tot alle categorieën woningen.

Bouwproductie

12. Meer verscheidenheid wordt aangebracht in woonvorm, grootte en indeling van de woningen op basis van het woningbehoeftenonderzoek.

13. Door een verbeterde behoeftenraming en meerjarenplanning op basis van het structuuronderzoek in de bouw, worden bouwprogramma's — ook regionaal — opgesteld, waarop het aantal in dienst zijnde (en op te leiden) bouwvakkers wordt afgestemd.

14. Er komen waarborgen voor beter onderhoud van het woningbestand.

15. De monopolievorming in de bouw wordt bestreden, met name bij de productie van bouwmaterialen. De regels van mededinging bij aanbesteding worden herzien. Projectontwikkelaars e.d. worden aan strikte regels onderworpen.

TOT SLOT:

Het woonrecht voor jongeren gaat in op het 18e jaar.

P. M.-POST:

Voorkeursrecht voor gemeenten bij verkoop van woningen.

Hoofdstuk V EERLIJK DELEN VAN DE MACHT

A. Bedrijfsdemocratie

1. Ieder bedrijf met meer dan 25 werknemers wordt verplicht een ondernemingsraad in te stellen.

2. In ondernemingen waar een Raad van Commissarissen wettelijk verplicht is, wordt de helft van de leden van de raad van commissarissen gekozen door de werknemers. De overige leden worden door de andere belanghebbenden aangewezen. De overheid benoemt de voorzitter.

3. Bij grote banken en bij de grootste ondernemingen benoemt het parlement een commissaris, die in het bijzonder toeziet op de behartiging van het gemeenschapsbelang en daarover jaarlijks verslag uitbrengt aan het parlement.

4. Het aantal commissariaten per persoon wordt aan een maximum van 3 gebonden. Ingesteld wordt een openbaar commissarissenregister.

5. De informatie- en verantwoordingsplicht van commissarissen wordt wettelijk geregeld.

6. Dochterondernemingen van binnen- en buitenlandse concerns worden volledig aan Nederlandse wettelijke bepalingen onderworpen.

7. Nederlandse multi-nationale ondernemingen worden verplicht de internationale vakbeweging te erkennen als ondehandelingspartner.

8. De wet economische mededinging wordt zodanig herzien dat gemeenschap en werknemers in geval van economische machtsposities zeggenschap kunnen uitoefenen over produktie, investeringen en kapitaalstromen.

Publikatieplicht

9. Ondernemingen met meer dan 25 werknemers of met een balanstotaal van meer dan f 5 miljoen kunnen niet langer „besloten” zijn. Commanditaire vennootschappen en vennootschappen onder firma van deze omvang hebben dezelfde publikatieplicht als naamloze vennootschappen.

10. De publikatieplicht wordt uitgebreid zodat ook inzicht wordt gegeven in de absolute omzetcijfers van het bedrijf, de toekomstperspectieven en de resultaten van afzonderlijke bedrijfsonderdelen en vestigingen.

11. De beloning van iedere commissaris en adviseur wordt gepubliceerd.

Werknemersrechten

12. Werkoverleg wordt bevorderd. Elk onderwerp de onderneming betreffende mag in het werkoverleg aan de orde komen.

13. De mogelijkheden voor bedrijvenwerk worden wettelijk geregeld. De vakbeweging krijgt in de bedrijven de beschikking over vergaderruimte, informatie- en communicatiemiddelen. Werknemers die aan het bedrijvenwerk deelnemen, worden beschermd tegen represailles.

14. Ingediend wordt een beginwettelijke wet werknemersrechten. Hierin worden geregeld de rechten van iedere werknemer op informatie, vrije meningsuiting, vergadering, werkoverleg, werkweigering op principiële gronden, uiting van levensovertuiging, verlof voor sociaal-politieke werkzaamheden, scholing en vorming naar vrije keuze, educatief verlof, gelijke behandeling en werkstaking. Voorts wordt het klacht- en beroepsrecht geregeld.

15. Het stakingsrecht wordt grondwettelijk en wettelijk geregeld, ook voor ambtenaren.

P.M.-POST:

Verbetering van de wet op de ondernemingsraden

B. Politieke democratie

1. De overheid is van en voor de burgers. Dat betekent:

a. hoe dichter bij huis de beslissingen vallen, des te beter het is, dus: — vorming van wijk- en dorpsraden met een behoorlijk takenpakket wordt bevorderd;

— de gemeenten, die systematisch en streeksgewijs worden heringedeeld worden gehandhaafd met de volwaardige bevoegdheid zelf vorm te geven aan de plaatselijke samenleving;

— vorming van provincies-nieuw-stijl als sterke bestuurslaag tussen rijk en gemeenten;

— aanzienlijke decentralisatie van taken en bevoegdheden die thans door het rijk worden uitgeoefend naar de provincie-nieuw-stijl;

b. het rijksbestuur wordt gereorganiseerd door een departementale herindeling en een versterkte coördinatie tussen de ministeries; door verplicht overleg stemmen alle overheden hun beleid beter op elkaar af;

c. alle wetten worden getoetst op het gehalte van de daarin voor de burgers neergelegde inspraakmogelijkheden;

d. openbaarheid wordt regel op alle bestuurlijke niveau's;

e. de overheid drukt zich uit in begrijpelijke taal.

2. De kiezer krijgt een beslissende stem over kleur en samenstelling van een nieuw kabinet. Kabinetwisselingen zijn daarom niet denkbaar zonder voorafgaande verkiezingen.

Partijen die samen willen regeren, behoren voor de verkiezingen de hoofdlijnen te publiceren van hun gemeenschappelijk regeringsprogramma en de kern aan te duiden van het te vormen kabinet.

3. Buitenlandse arbeiders, die langer dan 2 jaar in Nederland verblijven krijgen het actief kiesrecht over de hele linie.

4. De positie van het parlement wordt versterkt door:

a. aanzienlijke uitbreiding van de personele en materiële toerusting

b. vergemakkelijking en verbetering van de enquêtebevoegdheid

c. een budget om eigen onderzoekopdrachten te verstrekken

d. adviesorganen in voorkomende gevallen niet alleen aan de regering, maar ook rechtstreeks aan het parlement advies te laten uitbrengen.

5. Het combineren van openbare functies in één persoon wordt verboden. Het publiceren van nevenfuncties wordt verplicht gesteld.

6. De burgemeester en de commissaris der koningin worden gekozen door respectievelijk gemeenteraad en provinciale staten. Vooruitlopend hierop krijgen raden en staten alvast het recht van aanbeveling.

7. De opslag en het gebruik van persoonsgegevens wordt aan publieke controle onderworpen. De burger krijgt het grondrecht zijn gegevens in te zien en zonodig te corrigeren.

8. Het aantal functies bij de overheid waarvoor een veiligheidsonderzoek vereist is, wordt drastisch beperkt. De controle op alle inlichtingendiensten wordt verbeterd door deze aan een wettelijke regeling te onderwerpen.

9. De medezeggenschap bij de overheid wordt, rekening houdend met de politieke verantwoordelijkheid, op vergelijkbare wijze georganiseerd als bij het bedrijfsleven. Iedere ambtenaar heeft daarbij actief en passief kiesrecht. Bij de overheidsbedrijven wordt op het punt van de bedrijfsdemocratie een modelbeleid gevoerd.

10. De overheid geeft bij haar personeelsbeleid voorrang aan het wegwerken van de achterstanden van vrouwen ten opzichte van mannen, ook in hogere functies.*

11. De toewijzing van gelden aan gemeenten wordt vooral gebaseerd op: a. zo groot mogelijke bestedings- en beslissingsvrijheid b. de aan de gemeenten toegewezen taken en bevoegdheden c. opheffing van achterstandssituaties in gemeenten

TOT SLOT:

de schappen worden gedemocratiseerd of geschrapt

*** Noot:**

punt 10 legt op de kandidaatstellende organen van onze partij de morele plicht om dit punt ook waar te maken door bij de kandidaatstelling voor vertegenwoordigende lichamen, afdelings- en gewestelijke besturen vrouwen niet achter te stellen bij mannen. Gedacht wordt aan een bijreglement door het Partijbestuur vast te stellen percentage van — voorshands — 25%.

C. Publieke democratie

1. Discriminatie van mensen op grond van hun ras, nationaliteit, godsdienstige- of levensovertuiging, politieke overtuiging, geslacht of anderszins, is verwerpelijk. Daarom:

a. wordt een wet op gelijke economische kansen ingediend, zodat de overheid aan het verlenen van vergunningen, subsidies, leningen enz. anti-discriminatievoorwaarden verbindt.

b. wordt een aparte instantie opgericht voor de behandeling van klachten.

2. De overheid zorgt voor een humaan vreemdelingenbeleid gericht op het waarborgen van de individuele rechtszekerheid. De criteria voor toelating van vluchtelingen worden verruimd.

3. Bepalingen die het gelijkwaardig deelnemen van man en vrouw aan het maatschappelijk leven belemmeren, worden gewijzigd of geschrapt.

4. Voor alle duurzame samenlevingsvormen gaan gelijke rechten en plichten gelden. Hiertoe wordt een plan in fasen opgesteld.

Minderjarigen

5. Kinderbescherming wordt ondergebracht bij het (jeugd) welzijnswerk. Het wordt gericht op preventieve hulpverlening. Plaatsing in huiselijke omstandigheden geniet de voorkeur. Instellingen voor kinderbescherming worden gedemocratiseerd. Belangenbehartiging binnen de inrichtingen wordt mogelijk gemaakt.

6. Aan minderjarigen worden rechten gegeven die met het vorderen van de leeftijd toenemen, tot op het 18e jaar de meerderjarigheid ingaat.

Machtsmisbruik

7. Ambtelijke en niet-ambtelijke corruptie — zowel actief als passief — wordt krachtig bestreden.

8. Nederland bevordert krachtig het tot stand komen van een internationaal verdrag tegen corruptiepraktijken van (multi-) nationale bedrijven.

9. Via een wettelijke regeling wordt het mogelijk gemaakt het betalen van steekpenningen door Nederlandse bedrijven aan het buitenland op te sporen.

10. De overheid moet een voorhoederol spelen bij het helpen van ex-gedetineerden aan een nieuwe werkkring.

11. Particuliere bewakings- en veiligheidsdiensten worden onderworpen aan een betere regeling en een doeltreffende controle, met name ten aanzien van gebruik van geweld.

Strafrecht

12. De in maatschappelijke verhouding gelegen oorzaken van wetsovertredingen worden opgespoord en bestreden.

13. Vrijheidsstraffen mogen slechts bij uiterste noodzaak worden opgelegd. Gezocht wordt naar straffen die de delinquent in staat stellen zoveel mogelijk het veroorzaakte leed of de toegebrachte schade te herstellen.

14. De rechtspositie en het leefklimaat van gedetineerden worden verbeterd.

Personeel

15. Het werkklimaat van gevangenispersoneel wordt verbeterd door goede personele en ruimtelijke voorzieningen.

16. Meer politiemensen worden ingeschakeld als wijkagent en voor de oplossing van sociale conflicten.

Verdovende en stimulerende middelen

17. Gebruik en bezit voor eigen gebruik van verdovende middelen worden uit de sfeer van de strafwet gehaald.

18. Het overheidsbeleid richt zich op het voorkómen van gebruik van drugs, alcohol en tabak en op goede hulpverlening aan verslaafden.

Rechtshulp

19. De overheid heeft tot taak het taalgebruik in de wet te vereenvoudigen en de voorlichting aan de burgers over hun rechten en plichten te verbeteren, met name door te wijzen op beroepsmogelijkheden.

20. De ontwikkeling van advocaten-collectieven, rechtswinkels en andere vormen van goedkope rechtshulp, die gemakkelijk bereikbaar zijn, wordt bevorderd.

Zedelijkheidswetgeving

21. De zedelijkheidswetgeving wordt deels afgeschaft (b.v. pornografie) en deels ondergebracht in terzake doende hoofdstukken van het Wetboek van Strafrecht (b.v. seksuele delicten).

P.M.-POSTEN:

- a. abortus-wetgeving
- b. wapenwetgeving
- c. wetsontwerp hulpverlening aan minderjarigen
- d. wetsontwerp tot instelling van ombudsman

Hoofdstuk VI — EERLIJK DELEN IN DE WERELD.

De gehele buitenlandse en defensiepolitiek van Nederland wordt getoetst aan de volgende doelstellingen:

a. Bevordering van vrede, ontspanning en verlaging van het internationale bewapeningsniveau.

b. Rechtvaardige verdeling van welvaart, macht, kennis en arbeid over de wereld, bij voorkeur door een nieuwe internationale economische orde.

c. Bescherming van de rechten van de mens, zoals in de V.N.-verklaring vastgelegd, alsmede bevordering van actieve deelname in de besluitvorming door een zo groot mogelijk deel van de wereldbevolking.

d. Behoud en verbetering van het mondiale leefmilieu.

e. Versterking van de georganiseerde samenwerking met alle achtergestelde groepen, klassen, volken en landen dwars door de machtsblokken heen.

A. Verenigde Naties

1. Nederland zet zich in voor een versterking van de Verenigde Naties, met name ten aanzien van de vreedzame geschillenregeling en de rechten van de mens.

2. Nederland draagt naar voren bij tot de uitvoering van V.N.-resoluties waar het in de Algemene Vergadering voor heeft gestemd.

3. Nederland verhoogt de bijdrage aan alle organisaties en fondsen van de V.N. die de slachtoffers van onderdrukking en discriminatie ondersteunen.

4. Nederland bevordert in V.N. en E.E.G. het tot stand komen en het naleven van een handvest over de economische rechten en plichten van staten en over de politieke en publieke controle op multinationale ondernemingen.

5. Activiteiten van internationale monetaire en financiële instellingen als Wereldbank en IMF worden sterker onder controle van de V.N. gebracht.

B. Ontwikkelingssamenwerking

1. Solidariteit met de allerarmsten, emancipatie en onafhankelijkheid van de Derde Wereld landen, vormen de kern van het Nederlandse beleid.

2. Zolang in de Derde Wereld niet is voorzien in de basisbehoeften, de kloof tussen rijk en arm steeds groter wordt en we te maken hebben met schaarste aan voedsel en energie, moeten we ons in onze consumptie aanpassen, zuinig omspringen met energie en grondstoffen en verspilling in het algemeen terugdringen.

3. Nederland spant zich in voor het tot stand komen van een nieuwe internationale economische orde, waarin door betere besluitvorming de ontwikkelingslanden meer zeggenschap krijgen en het belang van de armsten voorrang heeft.

4. Nederland steunt vooral die landen die maatschappelijke hervormingen doorvoeren, waaraan de massa van de bevolking deelneemt en die vooral de armen ten goede komen, alsmede die landen voor wie de ontwikkelingsproblemen het grootst zijn.

Het beleid van het huidige Indonesische regime voldoet niet aan die voorwaarden. Daarom wordt dit land van de lijst van concentratielanden geschrapt. Hulp aan bevrijdingsbewegingen en aan groeperingen die opkomen voor de mensenrechten wordt opgevoerd.

5. Voor de ontwikkelingshulp is beschikbaar 11% van het nationaal inkomen in de vorm van zuivere hulp. De criteria laten uitbreiding van het percentage vooralsnog niet toe.

6. Herstructurering en werkgelegenheidsverdeling vormen een rechtvaardige eis van ontwikkelingslanden, waar de werkloosheid een veelvoud is van de Nederlandse. Het stimuleren van particuliere investeringen in ontwikkelingslanden is alleen toelaatbaar indien dit niet leidt tot uitbuiting van de bevolking van de ontwikkelingslanden.

7. Nederland bevordert een Europese en wereld-handelspolitiek die ontwikkelingslanden hogere en stabielere opbrengsten uit hun exporten geeft. Dit kan o.a. door:
a. stabiele prijzen voor de grondstoffen op een zodanig niveau dat een aanzienlijke verbetering van de ruilvoet ten gunste van ontwikkelingslanden optreedt
b. verbeterde toegang — bij voorkeur tot de gemeenschappelijke markt

c. maatregelen tegen concurrentievervalsing en monopolievorming

d. vervanging van UNCTAD en GATT door een internationale handelsorganisatie, zodat o.a. bovengenoemde maatregelen doeltreffend genomen kunnen worden.

8. De eigen voedselproductie in de ontwikkelingslanden wordt op-

gevoerd, maar op korte termijn moet de voedselhulp nog sterk worden uitgebreid. Nederland zet zich in voor een Europese landbouwpolitiek met die doelstelling.

9. De minister voor ontwikkelingssamenwerking is verantwoordelijk voor het bilaterale en multilaterale ontwikkelingsbeleid, waar onder het totale EEG-ontwikkelingsbeleid. Hij coördineert het Nederlandse beleid in internationale betrekkingen, voor zover er ontwikkelingsaspecten aan verbonden zijn.

10. De buitenlandse dienst in ontwikkelingslanden wordt steunpunt van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid. Die functie komt tot uiting in hun staat en stijl.

11. De Nederlandse Antillen worden volgens een nader overeen te komen tijdschema onafhankelijk. In overleg met de Antillen wordt de wijze bepaald waarop dit gaat gebeuren.

C. Europa

1. Medewerking van Nederland aan de noodzakelijke Europese samenwerking moet getoetst worden aan de bijdrage die deze samenwerking levert aan het realiseren van onze doelstellingen inzake spreiding van kennis, macht en inkomen. Uitbreiding van taken en overdracht van bevoegdheden naar Europese instellingen kan alleendoorgaan op voorwaarde dat:

a. vooraf de uitdrukkelijke instemming van het Nederlandse parlement is verworven

b. democratische zeggenschap en controle binnen de gemeenschap gewaarborgd is.

2. Van toetreding van niet-democratische Europese staten, zoals Spanje, tot de Gemeenschap, kan geen sprake zijn.

3. Het Europees Parlement wordt rechtstreeks gekozen, krijgt wetgevende en budgettaire bevoegdheden en heeft een doorslaggevende stem bij de benoeming van leden van de politiek samengestelde Europese Commissie. De leden van de Europese Commissie zijn individueel verantwoordelijk verschuldigd aan het Europees Parlement.

D. De NAVO

1. De NAVO moet bijdragen aan veiligheid en ontspanning. Het Nederlandse lidmaatschap wordt hieraan voortdurend getoetst en wordt gehandhaafd onder voorwaarde dat aan deze doelstelling wordt voldaan*). Daartoe zet Nederland zich actief in voor de volgende punten:

a. nauwkeurige parlementaire en publieke controle op het Neder-

landse en het NAVO-beleid

b. bij de ontwapeningsbesprekingen in Wenen (MBFR) streeft de NAVO naar spoedige afspraken over bewapeningsniveaus op een zo laag mogelijk peil en over wederzijdse vermindering van de parate troepensterkte

c. een verklaring van de NAVO om niet als eerste kernwapens te gebruiken

d. de NAVO stelt in het kader van de MBFR-besprekingen het instellen van NBC-wapenvrije zones in Europa voor

e. een belangrijke uitdunning van de taktische kernwapens

f. een Europese kernmacht wordt in elke vorm afgewezen: zodra een Frans-Duits en Engels-Duitse samenwerking op militair-nucleair gebied ontstaat, beëindigt Nederland het NAVO-lidmaatschap

g. geen andere dan strikt militaire taken of uitbreiding van het verdragsgebied van de NAVO

h. geen medewerking aan uitbreiding van het militaire potentieel van de NAVO, noch aan invoering van nieuwe offensieve wapensystemen

i. de NAVO-lidstaten moeten een democratische regeringsvorm bezitten en de mensenrechten binnen en buiten eigen landsgrenzen te eerbiedigen. Zolang Spanje hieraan niet geheel voldoet, wordt een Spaans lidmaatschap van de NAVO afgewezen.

2. Indien concrete afspraken over vermindering van kernwapens in MBFR-verband uitblijven door toedoen van de NAVO, verwijdert Nederland de op zijn grondgebied opgeslagen kernwapens.

*) NOOT:

In de congres-resolutie *Vrede en Veiligheid, aanvaard op het XVe Partijcongres in april 1975, wordt uitgesproken dat binnen drie jaar (1975-1978) een wezenlijke bijdrage tot ontspanning moet worden geleverd. Tevens wordt vermeld dat de voortzetting van het voorwaardelijke lidmaatschap voor iedere regeringsperiode opnieuw moet worden beoordeeld.*

De resolutie bevat dus in feite twee toetsingsmomenten: 1977 en 1978. Het partijbestuur heeft daarom een formulering gekozen die het komende verkiezingscongres in januari 1977 uitnodigt tot een beoordeling van de voortzetting van het voorwaardelijke lidmaatschap. Het partijbestuur heeft tegelijkertijd de formulering van een „voortdurende” toetsing overeind gehouden.

E. Defensiebeleid

1. Uit het niveau van de Nederlandse defensie-inspanning moet blijken dat aan de politieke wil om tot verdere ontspanning te komen ook militaire consequenties worden verbonden.

2. Binnen de rijksuitgaven loopt het percentage van de defensie-uitgaven terug. Ook bij een reële toeneming van de overheidsuitgaven vindt geen reële toeneming van de defensie-uitgaven plaats.

3. Hiertoe aan te wenden middelen zijn o.a.:

a. het invoeren van een ingrijpende versoering binnen het defensieapparaat

b. definitieve opheffing van de organisatorische driedeling van de krijgsmacht en vermindering van het aantal tussenstaven

c. het vergroten van de doelmatigheid van overeengekomen hoofdtaken en het afstoten na internationaal overleg van minder doelmatig geachte taken, waarbij met name gedacht wordt aan afstoting van de marineluchtvaartdienst, de orderzeedienst, het luchtmachttransportquadron en het luchtverkenningssquadron. In dit kader moet er tevens naar gestreefd worden de aanwezigheid van de luchtmacht in de Bondsrepubliek te verminderen en het accent te leggen op de landmacht

d. standaardisatie van wapensystemen en onderhoudssystemen

e. het onderbrengen van het Korps Mariniers bij de landmacht, waardoor de parate sterkte hiermee in overeenstemming kan worden gebracht.

4. De nucleaire taken van de Nederlandse krijgsmachtdelen worden afgeschaft.

Oefenterreinen

5. Het ruimtebeslag voor militaire doeleinden in Nederland wordt verminderd.

Vermaatschappelijking

6. Een uitsluitend dan wel grotendeels uit vrijwilligers bestaand leger wordt afgewezen.

7. De ontslagleeftijd van beroepsmilitairen bij de drie krijgsmachtdelen wordt op elkaar afgestemd en verhoogd. Ranginflatie wordt teruggedrongen.

8. Voortgaande democratisering en vermaatschappelijking van het leger wordt onder meer bereikt door:

a. open sollicitaties voor topfuncties

b. instelling van vrij te kiezen onderdeelsraden

c. betere garanties voor de vrijheid van meningsuiting door recht op verspreiding, recht op vergadering en vereniging, en recht op

demonstratie buiten diensttijd, zowel binnen als buiten de kazerne.

d. optimale aandacht voor maatschappelijke vorming van zowel dienstplichtigen als vrijwillig dienend personeel door onafhankelijke instituten.

TOT SLOT:

Officiersmess, onderofficiersmess en manschappenkantine worden samengevoegd tot één personeelskantine.

Hoofdstuk VII - FINANCIËLE VERANTWOOR- DING

Het is ontegenzeggelijk waar dat het vooruitzicht van een geringere groei van het nationaal inkomen, de ruimte voor een verdere toeneming van de collectieve uitgaven zal beperken. Bij het vaststellen van de definitieve tekst van het program zal daarmee ernstig rekening moeten worden gehouden. Pijnlijke ingrepen zullen daarbij wellicht niet te vermijden zijn.

Het partijbestuur meent echter dat de regeringsvoorstellen niet zonder meer kunnen worden aanvaard. In de eerste plaats zullen die voorstellen getoetst moeten worden op hun werkgelegenheidseffecten en op hun gevolgen voor het beleid van inkomensherverdeling. Maar ook dan nog zal aanvaarding afhankelijk zijn van de vraag of het kabinet tegelijk zichtbaar maakt dat:

— verruiming van de investeringen ook daadwerkelijk leidt tot meer arbeidsplaatsen,

— een vermogensaanwasdeling wordt ingevoerd in een voor ons aanvaardbare vorm,

— een integraal inkomensbeleid zal worden gevoerd.

Bovendien heeft de partijraad duidelijk prioriteit gegeven aan uitgaven in de sfeer van funderend onderwijs, welzijnsbeleid, stadsvernieuwing, openbaar vervoer, milieuzaken en ontwikkelingshulp. Politiek gezien is het dus op z'n minst te vroeg om de 1%-gedachten nu reeds in het program te verwerken.

Ook technisch-financieel gezien zou dit echter niet hebben gekund. Weliswaar kon met behulp van het ministerie van financiën een groot deel van het program worden doorgelicht — daar waar het de eigenlijke overheidsuitgaven be-

grondslag liggen.

Het partijbestuur moest dus wel concluderen dat het pas mogelijk is de te verwachten financiële ruimte voor overheidsuitgaven en sociale voorzieningen en daarmee de vertraging van de groei van de uitgaven in de collectieve sector, in het programma te verwerken op het moment van de pre-advisering. Dan (begin oktober) beschikken we over de Miljoenennota 1977 en bijgestelde meerjarenramingen voor de komende jaren. Voordien heeft een publieke discussie kunnen plaatsvinden over de regeringsvoorstellen in het kader van de 1%-operatie. Een en ander betekent niet dat het partijbestuur zich op dit moment financieel vrijblijvend zou willen opstellen. Het heeft uitvoerig de financiële gevolgen van het voorliggende verkiezingsprogramma gezien. Deze voorlopige berekeningen wezen uit dat een aantal correcties onvermijdelijk waren. Die correcties zijn ook ten dele aangebracht. Daarbij kan bijvoorbeeld gewezen worden op de gefaseerde invoering van het wettelijk minimuminkomen voor zelfstandigen en op de provincies-nieuwe-stijl, waarmee wel duidelijk een begin zal moeten worden gemaakt in de komende regeerperiode, maar die — ten dele ook, noodgedwongen — eerst geleidelijk kunnen worden ingevoerd. Aan de andere kant heeft het partijbestuur doelbewust de passages over ontwikkelingshulp en over de 100%-koppeling van de sociale uitkeringen aan het minimumloon recht overeind gehouden. Daarentegen houdt de formulering van de hoogte van de defensie-uitgaven in dat gedacht wordt aan een bezuiniging van een forse orde van grootte.

Zoals reeds uiteengezet is de financiële ruimte na de door de regering voor te stellen beleidsombuigingen nog niet bekend, terwijl ook over diverse P.M.-posten nog onzekerheid bestaat. Op grond daarvan heeft het partijbestuur overwogen dat wellicht nog een aantal verlangens uit het program alleen maar gefaseerd of in het geheel niet kan worden uitgevoerd. Zonder daarover nu reeds een uitspraak te willen doen, hecht het partijbestuur eraan dit soort posten, met de uitvoering waarvan verhoudingsgewijs veel geld gemoeid is, uitdrukkelijk onder de aandacht van de afdelingen te brengen. Het betreft hier bijvoorbeeld de forse stijging van de welzijnsuitgaven (10% méér dan de reeds voorziene uitbreiding in de meerjarenramingen); het landelijk netwerk van schoolbegeleidingsdiensten en de extra steun aan gemeenten. In deze opsomming zouden — wat betreft de hoogte

van de voorziene extra uitgaven b.v. ook passen: versterking/herinrichting van de steden; grotere voorrang aan investeringen voor het openbaar vervoer en sterke uitbreiding van de isolatiesubsidies in de woningbouw. Met name de veronderstelde werkgelegenheidseffecten van deze voorgestelde maatregelen eisen met betrekking tot fasering echter de grootst mogelijke terughoudendheid naar de mening van het partijbestuur.

Samenvattend kan gesteld worden dat ten aanzien van het nu gepubliceerde programma een duidelijk financieel voorbehoud moet worden gemaakt. Dat is op dit moment echter onvermijdelijk. Tegen de achtergrond van de thans ter beschikking staande gegevens is het partijbestuur ervan overtuigd dat de financiële gevolgen binnen een aanvaardbare onzekerheidsmarge zijn afgehouden. Het zou overdreven zijn op dit moment precisiewerk van ons zelf te eisen, waar de normale onzekerheden omtrent de toekomstige financieel-economische ontwikkeling veel groter zijn.

Het partijbestuur meent echter wel nu reeds de afdelingen dringend te mogen verzoeken geen wijzigingsvoorstellen in te dienen die veel geld kosten, zonder dat daar tegenover elders iets wordt geschrapt. Het partijbestuur zal het bovendien op prijs stellen indien afdelingen kans zien zelf mee te denken over de wijze waarop in het najaar moet worden getracht financiële ruimte vrij te maken voor die punten uit het program die de partij in ieder geval gerealiseerd wil zien, maar die zonder dit niet in uitvoering kunnen worden genomen.

TOT SLOT: Het partijbestuur beseft dat hiermee veel van de partij wordt gevegd. Maar wie voorwaarts wil, kan zich niet veroorloven stil te zitten. En laten we bedenken: wat ons zo sterk maakt in de strijd is onze solidariteit.